

7 Fiskální politika, státní rozpočet, veřejný dluh

Teoretická východiska

Hospodářskou politikou rozumíme souhrn cílů, nástrojů, rozhodovacích procesů a konkrétních opatření státu.

Do 30. let 20. století převládal **liberální přístup k hospodářství**. Hlavní směry ekonomické teorie (ať už klasická škola politické ekonomie či ekonomie neoklasická) vycházely z víry v samoregulační schopnost hospodářství, kdy ekonomika je schopna dlouhodobě dosahovat výstupu na úrovni potenciálního produktu. V tomto liberálním přístupu k hospodářství tedy nebylo místo pro aktivní hospodářskou politiku. Úkolem státu bylo hlavně vytvářet podmínky pro fungování tržního mechanismu.

Od 20. let 20. století dochází k přehodnocování názorů na schopnost ekonomiky dosahovat výkonu na úrovni potenciálního produktu. Podnětem přehodnocení platnosti postulátů neoklasické ekonomie bylo opakování hospodářských poklesů, jejich prohlubování a zkracování amplitudy hospodářského cyklu. Dochází k odklonu od liberálního nahlížení na fungování hospodářství a přiklonění se k názoru, že v nových podmínkách (rozvinutá společnost, existence nedokonale konkurenčních struktur, nepružnost mezd, nejistota...) není tržní mechanismus schopen zabezpečit výkon ekonomiky odpovídající potenciálnímu produktu. Zde se tedy otvírá prostor pro aktivní hospodářskou politiku. Cílem státu je zajistit stabilitu a rovnováhu hospodářství. Hospodářská politika je pojímána jako politika stabilizační a jejími základními cíly je dosažení **plné zaměstnanosti a** cenové stability. Podporovat ekonomický růst a vnější rovnováhu.

V 70. letech se objevila slumflace, kterou poptávkově orientovaná keynesiánská ekonomie nedokázala vysvětlit. Dochází opět k **přiklonění k liberální ekonomii** a nástupu konzervativních směrů ekonomických teorií. Cíle hospodářské politiky jsou zredukovány na zajištění cenové stability (cíl prioritní), plná zaměstnanost je cílem podřízeným.

Podle nástrojů rozlišujeme hospodářskou politiku fiskální, monetární, vnější obchodní a důchodovou.

Fiskální politika, rozpočtový deficit a veřejný dluh

Fiskální politikou chápeme ovlivňování výkonu ekonomiky pomocí vládních výdajů a zdanění.

Cíle fiskální politiky

- plná zaměstnanost
- cenová stabilita

Expanzivní fiskální politika – užívá nástroje fiskální politiky ke stimulaci výkonu ekonomiky

Restriktivní fiskální politika - užívá nástroje fiskální politiky ke snížení výkonu ekonomiky (zabraňuje přehřátí ekonomiky v případě, že je výstup za úrovní potenciálního produktu)

Nástroje fiskální politiky

- Základním nástrojem fiskální politiky je **státní rozpočet (BS)**.

Státní rozpočet je centralizovaným peněžním fondem, který představuje základní prvek systému veřejných financí. Státní rozpočet má příjmovou a výdajovou stránku.

1. **Příjmová stránka BS.** Hlavním zdrojem příjmů státního rozpočtu jsou *daně (T)*. Daně jsou povinné platby, které jednotlivé ekonomické subjekty odvádí do státního rozpočtu v předem stanovené výši a lhůtě.

My budeme rozeznávat *daň autonomní (TA)* - její výše je nezávislá na výši příjmu či majetku, jedná se o daň paušální. A *daň důchodovou (t.Y)* - její výše závisí na výši důchodu, je procentním podílem z důchodu.

Celkové příjmy státního rozpočtu jsou tvořeny příjmy z autonomní daně a příjmy z daně důchodové.

$$T = TA + t.Y$$

2. **Výdajová stránka BS.** Na straně výdajů státního rozpočtu jsou *transferové platby (TR)* a *vládní nákupy statků a služeb (G)*. Výdaje státního rozpočtu jsou tvořeny součtem těchto dvou veličin.

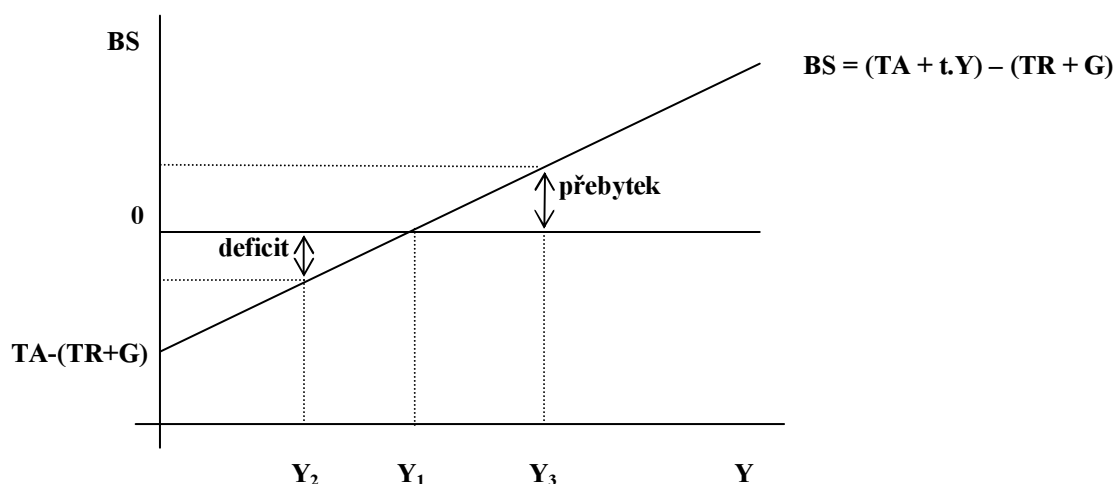
Stav státního rozpočtu zjistíme následovně

$$BS = (TA + t.Y) - (TR + G)$$

Státní rozpočet může být v závislosti na poměru příjmů a výdajů

1. vyrovnaný - příjmy BS = výdaje BS → $T = TR + G$
2. přebytekový - příjmy BS > výdaje BS → $T > TR + G$
3. deficitní - příjmy BS < výdaje BS → $T < TR + G$

Stav státního rozpočtu je závislý na výši výstupu ekonomiky. Příjmy BS s růstem výstupu rostou, výdaje BS jsou na výstupu nezávislé. Roste-li výstup ekonomiky, stav státního rozpočtu se zlepšuje (BS roste).

Státní rozpočet vidíme v grafu. Při výstupu Y_1 je státní rozpočet vyrovnaný - příjmy státního rozpočtu jsou stejné jako výdaje. Pokud by důchod ekonomiky poklesl na úroveň Y_2 rozpočet by byl deficitní - výdaje státního rozpočtu se nezměnily, příjmy z důchodové daně ovšem

poklesly. Pokud by byl výstup na úrovni Y_3 rozpočet by byl přebytkový – výdaje státního rozpočtu se opět nezměnily, s růstem důchodu ovšem vzrostly výnosy důchodové daně.⁷

Sklon křivky BS

Závisí na sazbě důchodové daně

- s růstem sazby důchodové daně (t) bude křivka BS strmější,
- s poklesem sazby důchodové daně (t) bude BS naopak plošší

Poloha křivky BS

Je determinována výší výdajů státního rozpočtu a výší autonomní daně

- s poklesem transferů (TR) a vládních nákupů (G) a růstem autonomní daně (TA) se BS posune nahoru
- s růstem transferů (TR) a vládních nákupů (G) a poklesem autonomní daně (TA) se BS posune dolů

Možnosti snižování deficitu státního rozpočtu

- zvýšení sazby důchodové daně (t), zvýšení autonomní daně (TA)
- snížení transferů (TR), snížení vládních výdajů na nákup statků a služeb (G)

Tyto kroky ovšem pravděpodobně povedou k poklesu výstupu ekonomiky.

Expanzivní fiskální politika užívá následující nástroje

- růst vládních nákupů statků a služeb
- růst transferových plateb
- pokles autonomní daně
- pokles sazby důchodové daně

Restriktivní fiskální politika užívá následující nástroje

- pokles vládních nákupů statků a služeb
- pokles transferových plateb
- růst autonomní daně
- růst sazby důchodové daně

Strukturální a cyklický rozpočet

Jak ze stavu skutečného rozpočtu poznáme, zda vláda uplatňuje restriktivní či expanzivní fiskální politiku? O konkrétním tvaru fiskální politiky můžeme usuzovat na základě stavu strukturálního rozpočtu.

Strukturální rozpočet (BS*) – strukturální rozpočet určuje stav rozpočtu za předpokladu, že by ekonomika fungovala na úrovni potenciálního produktu. Stav strukturálního rozpočtu zjistíme, pokud očistíme skutečný rozpočet o vlivy hospodářského cyklu.

$$BS^* = (TA + t \cdot Y^*) - (G + TR)$$

- při strukturálním deficitu je uplatňována **expanzivní fiskální politika**
- při strukturálním přebytku je naopak **fiskální politika restriktivní**

---

⁷ pamatujeme, že vycházíme z předpokladu, že výše transferových plateb se se změnou důchodu nemění – ve skutečnosti s poklesem důchodu transferové platby rostou (výplata podpor v nezaměstnanosti, sociálních dávek...), což v grafu není zachyceno.

Cyklický rozpočet (BS_{cykl}) – zachycuje dopad hospodářských cyklů na stav skutečného rozpočtu. Měří změnu rozpočtových příjmů a výdajů vyvolanou odchýlením výstupu ekonomiky od potenciálního produktu.

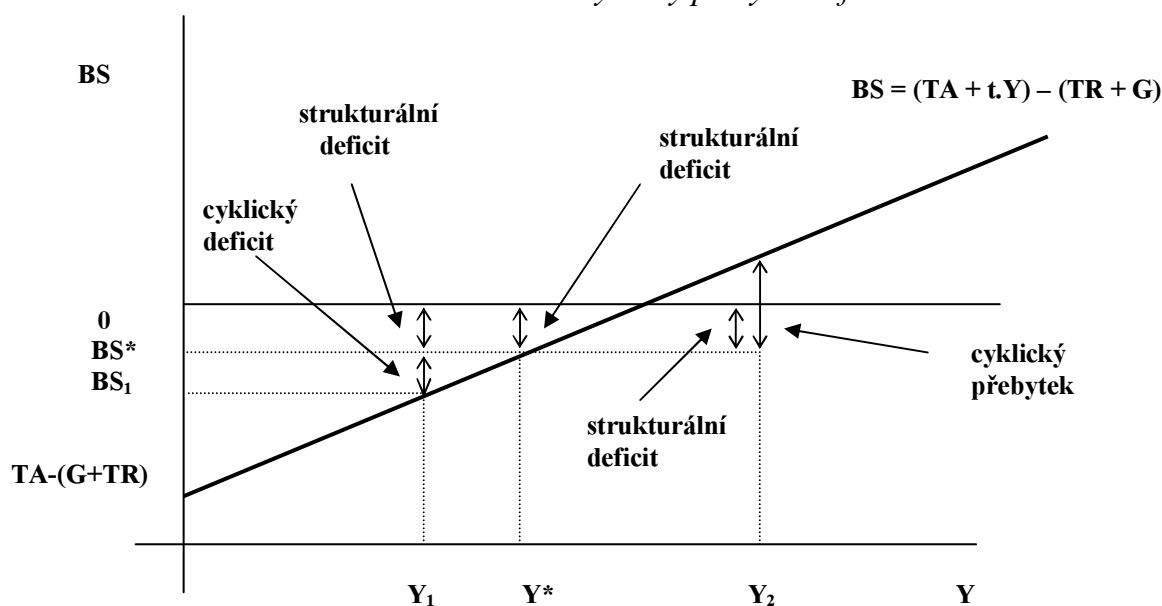
$$BS_{\text{cykl}} = BS - BS^*$$

- v **expanzi** dochází ke zlepšování cyklického rozpočtu (snižování cyklických deficitů či k cyklickým přebytkům)
- v **kontrakci** naopak dochází ke zhoršování cyklického rozpočtu (poklesu cyklických přebytku či k cyklickým deficitům)

Při posuzování stavu skutečného rozpočtu můžeme rozlišovat strukturální a cyklickou složku rozpočtu.

- pokud dojde k **deficitu státního rozpočtu**
  - strukturální rozpočet je vyrovnaný → cyklický deficit
  - strukturální přebytek → cyklický deficit (vyšší než strukturální přebytek)
  - strukturální deficit → cyklický deficit, přebytek či vyrovnaný cyklický rozpočet (stav závisí na výši strukturálního deficitu v porovnání se skutečným deficitem)
- pokud je **státní rozpočet vyrovnaný**
  - strukturální rozpočet je vyrovnaný → cyklický rozpočet je také vyrovnaný
  - strukturální přebytek → cyklický deficit (ve výši strukturálního přebytku)
  - strukturální deficit → cyklický přebytek (ve výši strukturálního deficitu)
- pokud dojde k **přebytku státního rozpočtu**
  - strukturální rozpočet je vyrovnaný → cyklický přebytek
  - strukturální přebytek → cyklický přebytek, cyklický deficit (nižší než strukturální přebytek), či vyrovnaný cyklický rozpočet
  - strukturální deficit → cyklický přebytek (vyšší než strukturální deficit)

Strukturální a cyklický přebytek/deficit

V grafu vidíme stav státního rozpočtu a jeho cyklickou a strukturální složku při různých úrovních výstupu. Pokud ekonomika pracuje na úrovni potenciálního produktu Y^* , státní rozpočet je deficitní. Deficit rozpočtu je strukturální. Pokud by dosahoval výstup ekonomiky

výše Y_1 , je státní rozpočet opět deficitní – deficit rozpočtu je BS_1 . Strukturální deficit dosahuje úrovně BS^* a protože ekonomika pracuje pod úrovní potenciálního produktu část deficitu je cyklická ($BS_1 - BS^*$). Pokud bude výstup na úrovni Y_2 bude existovat rozpočtový přebytek. V tomto případě cyklický přebytek převáží strukturální deficit (BS^*).

Financování rozpočtových deficitů

Pokud jsou vládní výdaje vyšší než daňové příjmy vzniká deficit státního rozpočtu. Vláda si v tomto případě musí půjčit, přičemž má dvě základní možnosti – *půjčit si od centrální banka nebo od veřejnosti*. Další dočasnou možností financování deficitu je *prodej vládních aktiv* (vláda například prodá půdu či jiný majetek, či zprivatizuje státní podnik – získané peníze potom použije k úhradě deficitu či dluhu), možnost tohoto druhu financování je ovšem omezena výší majetku „státu“.

Základní formy financování deficitu jsou tedy

- **peněžní financování** – vláda si půjčí potřebné peníze od centrální banky
- **dluhové financování** – vláda si půjčí potřebné peníze od veřejnosti. Neboli emituje vládní obligace, které prodá veřejnosti (subjektů domácích či zahraničních)

Ekonomické důsledky vládních deficitů

Předpokládejme, že v základním období je státní rozpočet vyrovnaný. V této situaci se vláda rozhodne snížit daně, což vyvolá deficit státního rozpočtu. Vláda ke krytí deficitu použije dluhové financování. Emituje tedy obligace, které prodá veřejnosti. Jaký bude vliv tohoto opatření na rovnovážný důchod?

Keynesiánský přístup

Z pohledu keynesiánské ekonomie povede pokles daní k růstu agregátní poptávky. Deficit je ovšem přechodný. Pokles daní bude posléze vystřídán jejich růstem a rozpočet bude opět vyrovnaný. Dluhové financování deficitu vedlo k tomu, že soukromí sektor nakupoval vládní obligace, takže po vyčerpání tohoto opatření je držba vládních obligací soukromým sektorem vyšší. Domácnosti považují vládní dluhopisy za bohatství – s nákupem dluhopisů roste tedy bohatství domácností a roste i agregátní poptávka. Pokles daní tedy povede i v delším období k růstu agregátní poptávky - hnacím motorem tohoto růstu je efekt bohatství.

Neoklasický přístup k fiskální politice

Keynesiánský závěr, že pokles daní a následné dluhové financování deficitu povede k růstu agregátní poptávky byl kritizován a odmítnut neoklasickým přístupem k fiskální politice. Neoklasický přístup pracuje s myšlenkou permanentního důchodu, podle tohoto přístupu nebude mít pokles daní žádný vliv na výdaje jednotlivců. Pokud totiž vláda sníží daně a vzniklý deficit financuje půjčkou od veřejnosti, jednotlivci si uvědomí, že vzniklý veřejný dluh bude vláda muset v budoucnu splatit a to včetně úroků. Aby vláda tento dluh v budoucnu splatila, bude muset daně opět zvýšit. Permanentní důchod poklesem daní tedy není dotčen. Lidé očekávají, že snížení daní dnes bude v budoucnu vystřídáno opět jejich růstem. Spotřeba se tedy nemění a rostou úspory. Růst úspor přesně odpovídá vládnímu deficitu. V tomto případě může být vliv snížení daní na AD nulový. Tato teorie je známá jako **Barrova-Ricardova věta** nebo také jako **ricardiánská ekvivalence**.

Platnost ricardiánské ekvivalence se v empirickém ověření nepotvrdila. Pokles daní totiž skutečně vyvolal růst spotřebních výdajů. Argumenty proti platnosti Barrovy-Ricardovy věty

- omezená délka lidského života – dnes žijící lidé netrápí možnost vyšších daní, které budou platit další generace

- likviditní omezení – mnoho lidí neřídí svou spotřebu na základě permanentního důchodu, protože jejich možnost vypůjčit si je omezená (např. studenti). Pokles daní tedy povede k růstu spotřeby – umožní této skupině obyvatel spotřebovávat více.

Poznámka: Z pohledu vlivu financování deficitu na úrokovou míru vede peněžní financování k poklesu úrokové míry. Vláda si půjčuje přímo od CB, která dluh monetizuje (zvyšuje peněžní zásobu úměrně dluhu). Růst peněžní zásoby vyvolá pokles úrokové míry. Dluhové financování vede naopak k růstu úrokové míry a efektu vytěsnění.

Veřejný dluh

Opakované vládní deficity vedou ke kumulaci veřejného (národního) dluhu

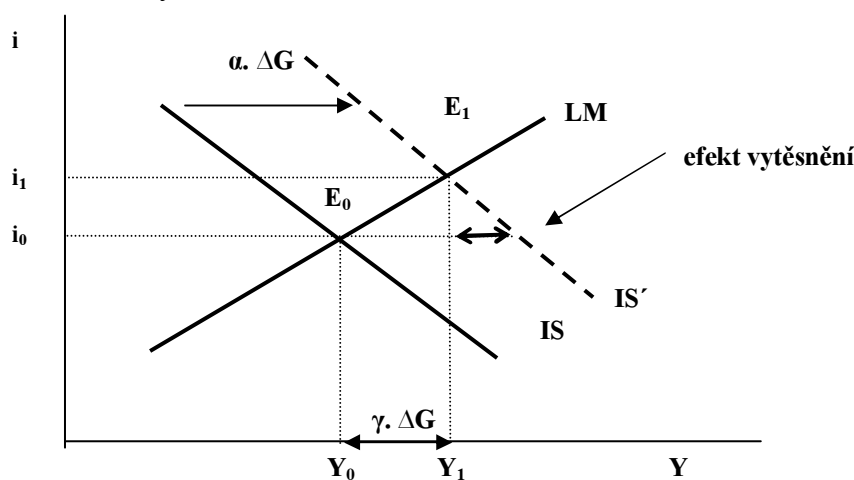
Veřejný dluh je čistá zásoba nesplaceného vládního dluhu. Je to částka, kterou dluží vláda soukromému sektoru či cizincům

Fiskální politika v modelu IS-LM

Nesmíme zapomenout, že model IS-LM je keynesiánským (přesněji neokeynesiánským) modelem, který vychází z předpokladů, že: nominální mzdy a cenová hladina jsou fixní a výstup je pod úrovní potenciálního produktu. Ekonomika je uzavřená.

1. Změna vládních výdajů na nákup statků a služeb

Předpokládejme, že se vláda rozhodla zvýšit své výdaje na nákup statků a služeb (G) s cílem stimulovat výkon ekonomiky.

Růst vládních výdajů posune křivku IS doprava o $\alpha \Delta G$ (výdajový multiplikátor násobený změnou vládních výdajů). Trh statků bude při dané úrokové míře (i_0) v rovnováze při vyšším výstupu. Růst výstupu ekonomiky ovšem vyvolá růst transakční poptávky po penězích. Trh peněz bude v nerovnováze - poptávka po penězích bude při dané úrokové míře (i_0) vyšší než peněžní nabídka. Úroková míra tedy poroste (na i_1) a vyčistí trh peněz. Růst úrokové míry vyvolá mírný pokles výdajů citlivých na změnu úrokové míry (investic a autonomní spotřeby). Růst vládních výdajů povede k růstu výstupu (na úroveň Y_1) a růst rovnovážné úrokové míry (na i_1). Část soukromých výdajů je ovšem vytěsněna vládními výdaji na nákup zboží a služeb.

Pokud by vláda uplatnila restriktivní fiskální politiku a vládní výdaje snížila, křivka IS by se posunula doleva, rovnovážný výstup i úroková míra by poklesly.

Změna výstupu

Rovnovážný výstup a rovnovážnou úrokovou míru v modelu IS-LM vypočítáme dosazením do rovnic

$$Y = \gamma \bar{A} + \beta \cdot (M/P), \text{ kde}$$

$\gamma = \alpha / (1 + (\alpha \cdot b \cdot k/h))$ .....multiplikátor fiskální politiky

$\beta = \gamma \cdot (b/h)$ .....multiplikátor monetární politiky

$$i = (1/h)(kY - M/P)$$

Z rovnice pro rovnovážný výstup vidíme, že rovnovážný výstup ekonomiky díky růstu vládních výdajů vzroste o multiplikátor fiskální politiky (γ) násobený změnou vládních výdajů (G)

$$\Delta Y = \gamma \cdot \Delta G, \text{ kde } \gamma = \alpha / (1 + (\alpha \cdot b \cdot k/h))$$

Efekt vytěsnění - COE (Crowding-Out Effect)

Růst vládních výdajů je spojen s **efektem vytěsnění**. Jak již bylo řečeno, růst vládních výdajů je doprovázen růstem úrokové míry. Růst úrokové míry vyvolá pokles soukromých výdajů citlivých na změnu úrokové míry (investic a autonomní spotřeby) - $\uparrow G \rightarrow \uparrow i \rightarrow \downarrow I$ a $\downarrow C_a$.

Efekt vytěsnění je tím vyšší, čím strmější je křivka LM (čím nižší je citlivost poptávky po penězích na změny úrokové míry). Pokud je ekonomika v pasti likvidity, je vytěšňovací efekt nulový (podrobněji níže).

Výši efektu vytěsnění vypočítáme následovně

$$COE = \Delta Y_h - \Delta Y$$

$$COE = \alpha \cdot \Delta G - \gamma \cdot \Delta G, \text{ kde}$$

ΔY_h .....změna výstupu vyvolaná růstem vládních výdajů **při konstantní úrokové míře**

ΔY .....skutečná změna výstupu vyvolaná růstem vládních výdajů

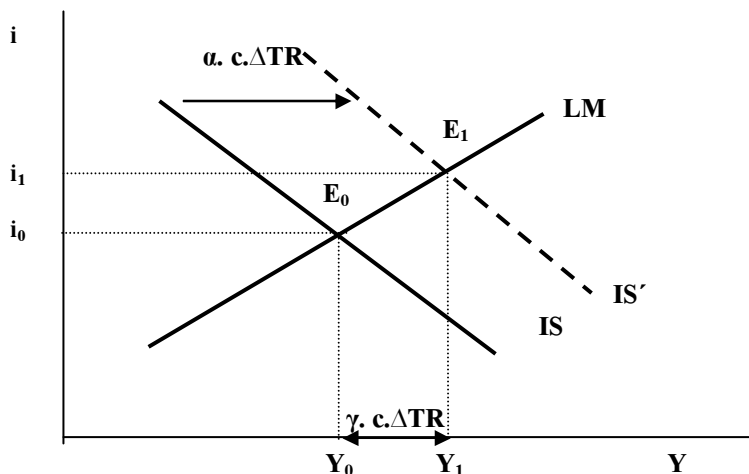
α .....výdajový multiplikátor

γ .....multiplikátor fiskální politiky

ΔG .....změna vládních výdajů

2. Změna transferových plateb

Vláda se nyní rozhodla použít ke stimulaci výkonu ekonomiky transferové platby a zvýšila jejich výši.

Růst transferových plateb posune křivku IS doprava o $\alpha \Delta TR$ – (domácnosti část přírůstku transferových plateb vydají na spotřebu a část uspoří – proto nedochází k multiplikaci celé změny transferových plateb). Opět dojde k růstu výstupu a růstu rovnovážné úrokové míry.

Pokles transferových sazeb v rámci fiskální restrikce by vedl k posunu křivky IS doleva a poklesu výstupu a úrokové míry.

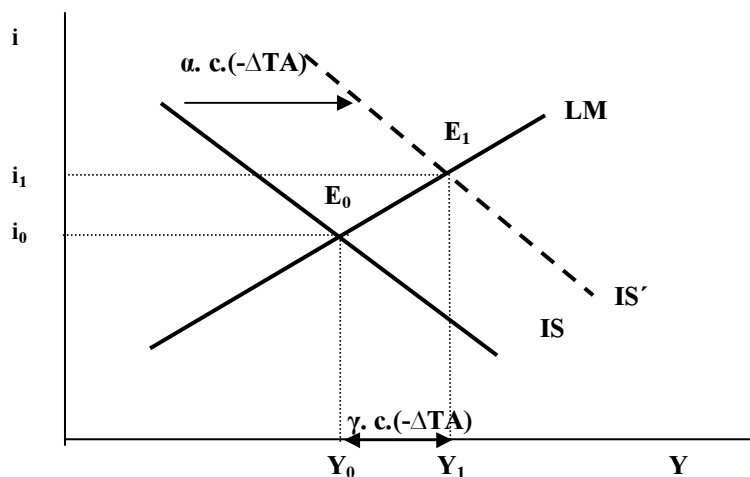
Změna výstupu

Výstup ekonomiky díky růstu transferových plateb vzroste o multiplikátor fiskální politiky (γ) násobený změnou transferových plateb (TR) a mezním sklonem ke spotřebě (c)

$$\Delta Y = \gamma \cdot c \cdot \Delta TR$$

3. Změna autonomních daní

Pokles autonomních daní má v keynesiánském pojetí (modelu IS-LM) stejný vliv na rovnovážný výstup jako růst transferových plateb. Pokles autonomních daní povede k růstu disponibilního důchodu domácností a růstu spotřebních výdajů. Křivka IS se s poklesem autonomních daní posune doprava. Dojde k růstu rovnovážného výstupu a růstu rovnovážné úrokové sazby. Růst autonomních daní v rámci fiskální restrikce by naopak vedl k poklesu výstupu a úrokové míry.

Změna výstupu

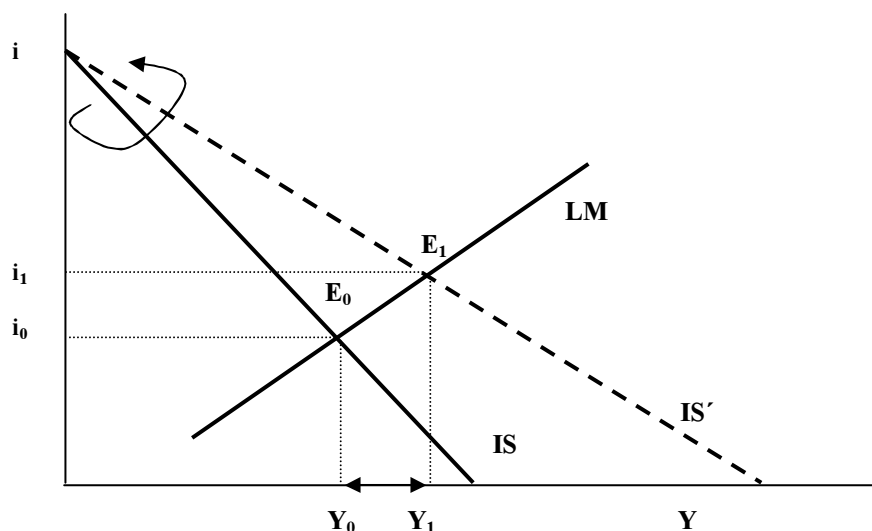
Výstup ekonomiky díky poklesu autonomních daní vzroste o multiplikátor fiskální politiky (γ) násobený změnou autonomních daní (TA) a mezním sklonem ke spotřebě (c)

$$\Delta Y = \gamma \cdot c \cdot (-\Delta TA)$$

4. Změna sazby důchodové daně

Vláda se rozhodne stimulovat výkon ekonomiky snížením sazby důchodové daně z (t_0 na t_1). Pokles důchodové daně způsobí pootočení křivky IS kolem osy y . Křivka IS bude nyní plošší. Díky poklesu důchodové daně dojde k růstu disponibilního důchodu domácností a růstu jejich spotřebních výdajů. Pokles sazby důchodové daně vyvolá růst výstupu a růst rovnovážné úrokové sazby.

Růst sazby důchodové daně v rámci fiskální restrikce by naopak vedl k pootočení křivky IS doleva (byla by strmější) a k poklesu výstupu a úrokové míry.

Změna výstupu

Změnu výstupu ekonomiky vypočítáme jako

$$\Delta Y = Y_1 - Y_0, \text{ kde}$$

$$Y_1 = \gamma_1 \bar{A} + \gamma_1 (b/h)(M/P), \text{ kde } \gamma = \alpha_1 / (1 + (\alpha_1 \cdot b \cdot k/h)), \alpha_1 = (1/[1-c(1-t_1)])$$

$$Y_0 = \gamma_0 \bar{A} + \gamma_0 (b/h)(M/P), \text{ kde } \gamma = \alpha_0 / (1 + (\alpha_0 \cdot b \cdot k/h)), \alpha_0 = (1/[1-c(1-t_0)])$$

Účinnost fiskální politiky

Účinnost fiskální politiky závisí na sklonu křivek IS a LM

- čím plošší je křivka LM a čím strmější křivka IS tím účinnější je fiskální politika

Strmá křivka IS značí nízkou citlivost autonomních výdajů na změny úrokové míry – růst úrokové míry vyvolaný růstem vládních výdajů tedy nevyvolá velký pokles soukromých výdajů.

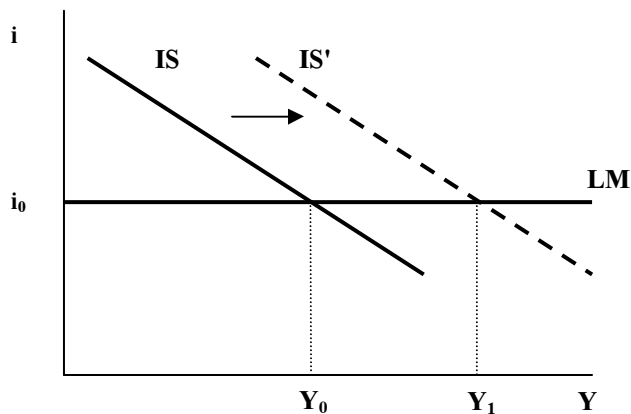
Plochá křivka LM značí vysokou citlivost poptávky po penězích na úrokovou míru. Růst vládních výdajů povede k růstu transakční poptávky po penězích a nerovnováze na trhu peněz. Při vysoké citlivosti poptávky po penězích na změnu úrokové míry stačí malá změna úrokové míry k uvolnění potřebného množství peněz.

Horizontální křivka LM – tzv. „past likvidity“

Předpokládejme nyní, že se ekonomika nachází v pasti likvidity. Lidé jsou ochotni při dané úrokové míře držet jakékoli množství peněz (ze spekulativního motivu). Křivka LM je horizontální.

Fiskální politika je v pasti likvidity maximálně účinná. Růst transferových plateb, růst vládních nákupů ani pokles daní není doprovázen růstem úrokové sazby. Lidé totiž drží veškeré bohatství v penězích. Držba peněz je proto dostatečná k obsluze rostoucího důchodu.

V grafu vidíme vliv růstu vládních nákupů zboží a služeb (G) na rovnovážný výstup. Pokud je ekonomika v pasti likvidity **růst vládní výdajů (G) není spojen s efektem vytěsnění.**

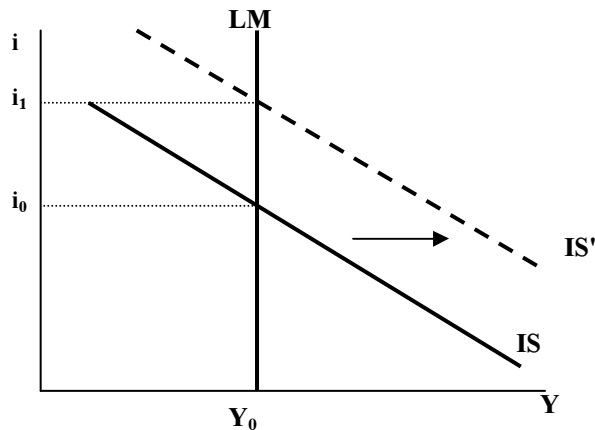

Vertikální křivka LM – tzv. „klasický případ“

V klasickém případě je poptávka po reálných peněžních zůstatcích naopak zcela necitlivá na změnu úrokové míry. Peníze jsou drženy jen z transakčního a opatrnostního motivu, křivka LM je vertikální.

Fiskální politika je v klasickém případě zcela neúčinná. Zvýšení vládních nákupů zboží a služeb, zvýšení transferových plateb i snížení daní vede pouze k růstu úrokové míry. Výstup zůstává nezměněn.

V grafu je opět zachycena situace, kdy vláda zvýšila nákupy zboží a služeb. Růst vládních nákupů vedl k **úplnému vytěsnění soukromých výdajů**, které jsou citlivé na úrokovou míru. Rovnovážný důchod se s růstem vládních výdajů nemění.

Poznámka: Klasický případ a situace pasti likvidity jsou teoretickými koncepty:

- past likvidity - existence pasti likvidity se v praxi nepotvrdila
- klasický případ - Baumol a Tobin prokázali, že i transakční poptávka po penězích je závislá na výši úrokové míry

Fiskální politika v modelu AS-AD

1. Účinky fiskální politiky v extrémním keynesiánském případě

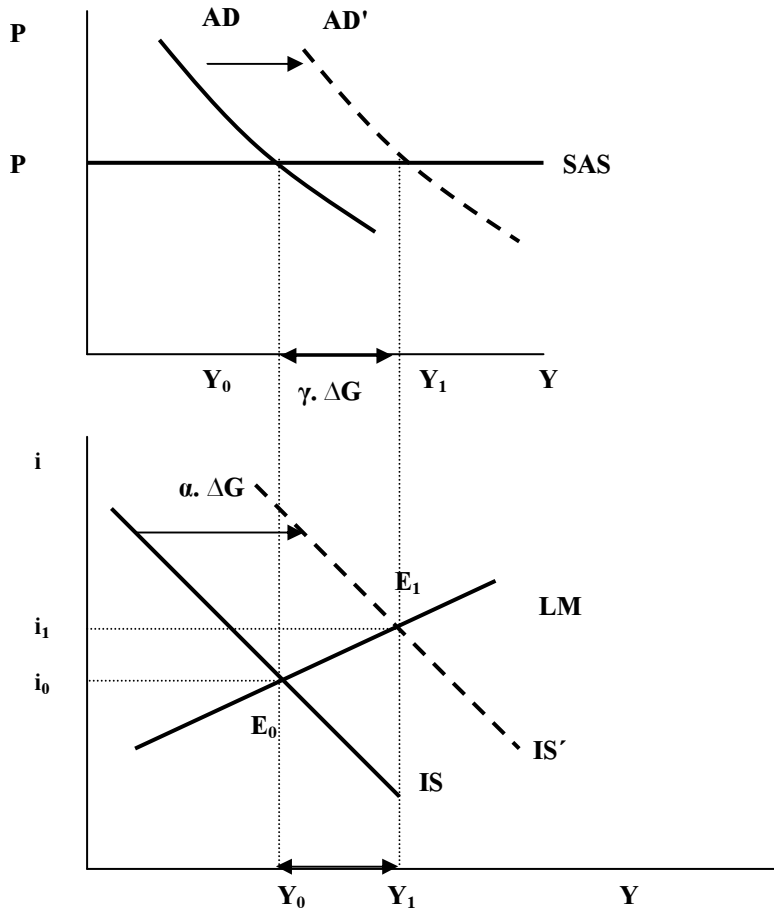
V extrémním keynesiánském případě vycházíme z předpokladů fixních cen a nominálních mezd a výstupu pod úrovní potenciálního produktu. Uvažujeme uzavřenou ekonomiku. Křivka krátkodobé agregátní nabídky je horizontální na úrovni fixní cenové hladiny. Výrobci

jsou při konstantních cenách a nominálních mzdách ochotni nabídnout jakékoli množství. Výstup ekonomiky je determinován výší agregátní poptávky. Agregátní poptávka je odvozena z modelu IS-LM – (pokles cenové hladiny vyvolá růst nabídky reálných peněžních zůstatků, pokles úrokové míry a růstu výdajů citlivých na změnu úrokové míry).

Fiskální expanze vyvolá růst agregátní poptávky a posun křivky AD doprava. Výstup ekonomiky vzroste, nezaměstnanost klesá, cenová hladina se nemění. Fiskální expanze je doprovázena růstem úrokové míry (posun či pootočení IS doprava).

Změna výstupu vyvolaná fiskální expanzí (restrikcí) zachycená v modelu AS-AD pro extrémní keynesiánský případ odpovídá změně výstupu v modelu IS-LM. Růst vládních nákupů statků a služeb vyvolá i v modelu AS-AD změnu výstupu odpovídající multiplikátoru fiskální politiky vynásobenému změnou vládních nákupů ($\Delta Y = \gamma \cdot \Delta G$, kde $\gamma = \alpha / (1 + (\alpha \cdot b \cdot k / h))$), stejně je tomu u i transferů ($\Delta Y = \gamma \cdot c \cdot \Delta TR$) a daní ($\Delta Y = \gamma \cdot c \cdot (-\Delta TA)$).

V grafu je zachycena situace, kdy se vláda rozhodla stimulovat výkon ekonomiky a zvýšila vládní nákupy zboží a služeb. Všimněte si vztahu modelu IS-LM a AS-AD v extrémním keynesiánském případě.

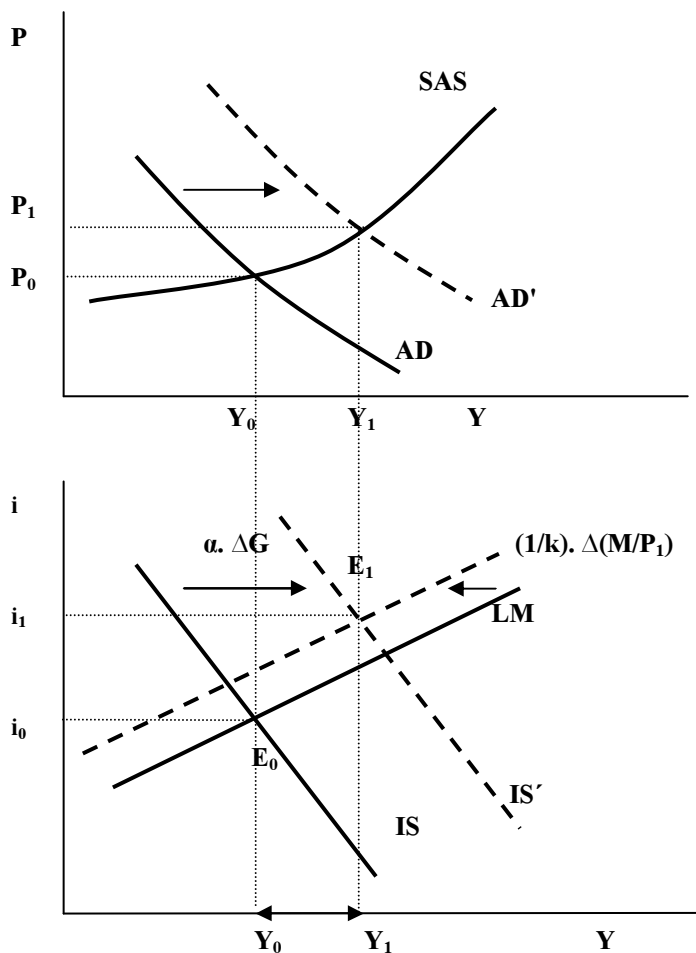
2. Účinky fiskální politiky v základním keynesiánském případě

V základním keynesiánském případě vycházíme z předpokladů fixních nominálních mezd a výstupu pod úrovní potenciálního produktu, ceny jsou omezeně pružné. Uvažujeme

uzavřenou ekonomiku. Křivka krátkodobé agregátní nabídky je rostoucí. Křivka agregátní poptávky je odvozena z modelu IS-LM a je klesající.

Fiskální expanze vyvolá růst agregátní poptávky a posun křivky AD doprava. Při dané cenové hladině dojde k převisu agregátní poptávky nad nabídkou a růstu cen. Při vyšší cenové hladině jsou výrobci ochotni vyrábět a nabídnout více. Růst cenové hladiny totiž vyvolá pokles reálných mezd a tedy i růst poptávaného množství práce. Zaměstnanost vzroste a vzroste i nabízené množství produkce. Výstup ekonomiky roste, roste ovšem i cenová hladina. Fiskální expanze je opět doprovázena růstem úrokové míry (posun či pootočení IS doprava).

Vzájemný vztah modelu AS-AD v základní situaci a modelu IS-LM (odstraníme předpoklad konstantních cen) můžeme zakreslit následovně. Předpokládáme opět fiskální expanzi uskutečněnou například růstem vládních nákupů. V modelu AS-AD dojde k posunu křivky AD doprava, růstu výstupu ekonomiky a růstu cenové hladiny. V modelu IS-LM růst vládních výdajů vyvolá posun křivky IS doprava. Více jsou výrobci ovšem ochotni vyrobit jenom za vyšší cenu. Roste cenová hladina a nabídka reálných peněžních zůstatků klesá. Křivka LM se posune doleva.

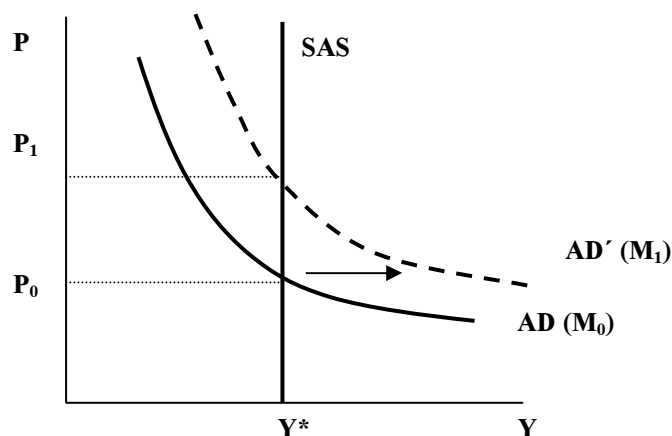

3. Účinky fiskální politiky v klasickém pojetí

V pojetí klasické ekonomie vycházíme z předpokladů pružných mezd a cen, který vyčišťují trh práce i trh produkce a výstupu na úrovni potenciálního produktu. Uvažujeme uzavřenou ekonomiku. Křivka krátkodobé agregátní nabídky je díky pružnosti cen a mezd vertikální na úrovni potenciálního produktu. Křivka agregátní poptávky je odvozena z kvantitativní teorie peněz a je klesající – pokles cenové hladiny vyvolá růst reálného bohatství domácností a růst jejich poptávky.

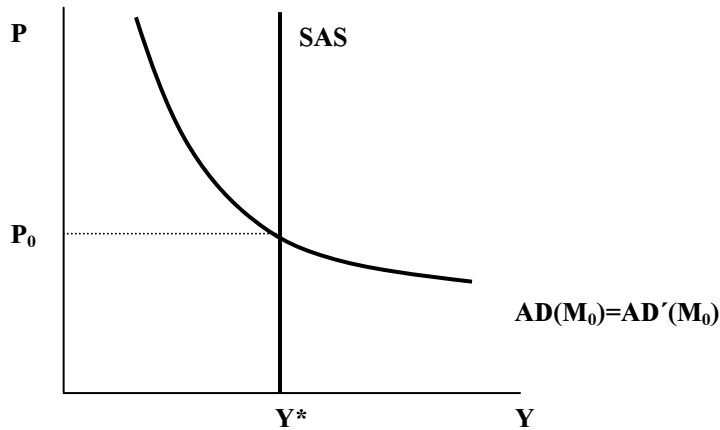
Výstup ekonomiky je v klasickém pojetí na úrovni potenciálního produktu, agregátní poptávka a její změny ovlivňují pouze výši cenové hladiny.

Dojde-li k fiskální expanzi (např. růst vládních nákupů), která je financována peněžní emisí, vzroste agregátní poptávka a křivka AD se posune doprava. Růst vládních nákupů vyvolá na trhu statků převis agregátní poptávka nad nabídkou. Růst cen vyčistí trh zboží a služeb - růst cenové hladiny totiž způsobí pokles reálných peněžních zůstatků. Domácností (firmy) omezí své nákupy. Růst vládních výdajů financovaný peněžní emisí vyvolá pouze růst cenové hladiny, reálný výstup zůstává nezměněn.

Pokud by fiskální expanze nebyla financována peněžní emisí křivka AD by se neposunula. Agregátní poptávka je totiž odvozena z kvantitativní teorie peněz a peněžní zásoba v dané zemi stačí právě na obslužení důchodu Y^* při stávající cenové hladině.

Pokud by došlo k růstu vládních výdajů a vláda by finance získala půjčkou od domácích subjektů ekonomiky, úroková míra v zemi by vzrostla a jedna koruna vládních výdajů by vytěsnila jednu korunu výdajů soukromých. **Růst vládních výdajů je doprovázen úplným efektem vytěsnění výdajů soukromých.**

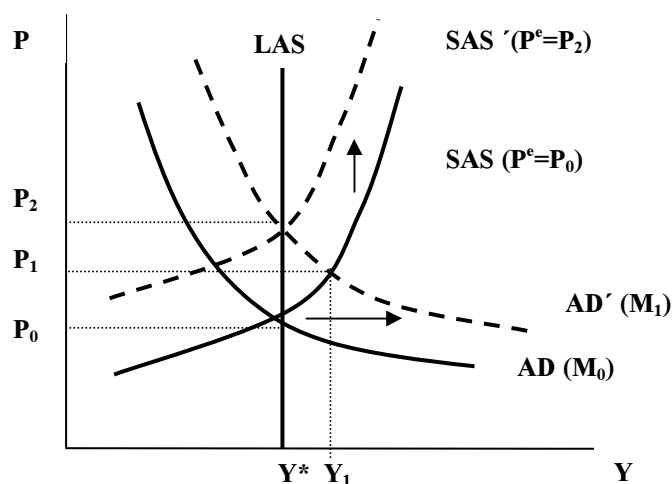
Poznámka: Pokud by vláda v rámci fiskální expanze snížila daně či zvýšila transfery, znamenalo by to menší příjmy státního rozpočtu a rozpočtový deficit (při stávající úrovni vládních nákupů). Na způsobu krytí deficitu (peněžní emise či půjčka od domácích subjektů) závisí, zda se křivka AD posune doprava či ne. V každém případě se výstup ekonomiky opět nemění.

V klasickém pojetí je fiskální politika zcela neúčinná. Výstup ekonomiky zůstává na úrovni potenciálního produktu.

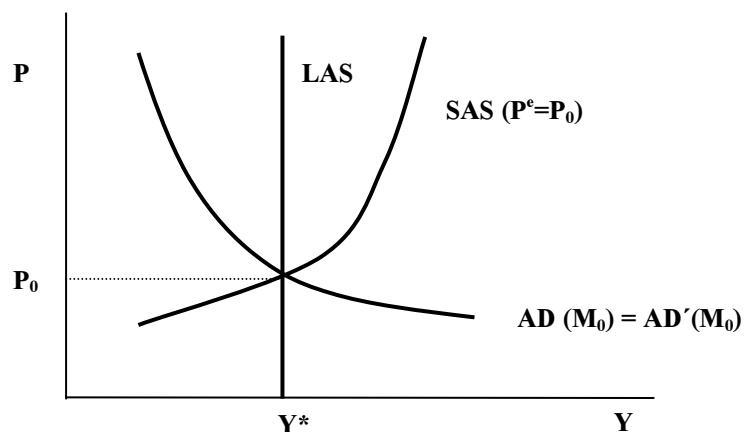
4. Účinky fiskální politiky v pojetí monetaristů

V monetaristickém pojetí vycházíme z předpokladů pružných nominálních mezd a cen, informační převahy na straně firem a adaptivních očekávání. Opět uvažujeme uzavřenou ekonomiku. Krátkodobá křivka agregátní nabídky je v monetaristickém pojetí rostoucí díky peněžní iluzi na straně pracovníků. Křivka agregátní poptávky je odvozena z kvantitativní teorie peněz a je klesající.

Předpokládejme opět fiskální expanzi financovanou peněžní emisí. Agregátní poptávka vzroste a křivka AD se v grafu posune doprava. Růst vládních nákupů vyvolá na trhu statků převis agregátní poptávky nad nabídkou a dojde k růstu cen. S vyšší cenovou hladinou reálné mzdy klesají. Firmy jsou proto ochotny najímat více práce a vyrábět více. Nezaměstnanost je ovšem na své přirozené míře. Proto firmy mírně zvýší nominální mzdu (reálná mzda je stále nižší než před růstem cenové hladiny). Zaměstnanci růst nominálních mezd chybně interpretují jako růst mezd reálných (očekávají cenovou hladinu P_0) a nabídnou více práce. Výstup ekonomiky roste na úroveň Y_1 . V dlouhém období zaměstnanci rozpoznají svůj omyl, přizpůsobí očekávání a výstup bude opět na úrovni potenciálního produktu.

Předpokládejme nyní, že vládní deficit, vyvolaný fiskální expanzí, je financován půjčkou od domácích subjektů ekonomiky (vláda emituje vládní dluhopisy, které prodá domácnostem). Růst vládních výdajů v tomto případě nepovede k posunu křivky AD. Růst vládních výdajů vyvolá růst poptávky po penězích ze strany vlády. Na trhu peněz dojde k převisu poptávky nad nabídkou. Růst úrokové míry vyčistí trh peněz a zároveň vyvolá pokles autonomních výdajů citlivých na změnu úrokové míry. Jedna koruna vládních výdajů vytěsni jednu korunu výdajů soukromých. **Růst vládních výdajů je v tomto případě doprovázen úplným efektem vytěsnění výdajů soukromých.**

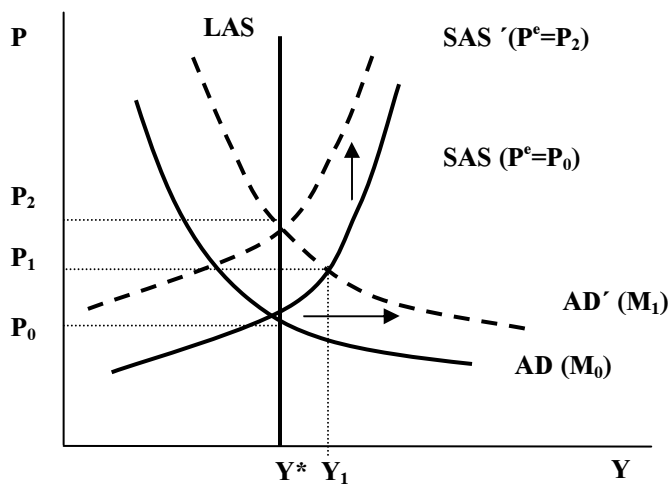
5. Účinky fiskální politiky v pojetí školy racionálních očekávání

V Lucasově pojetí vycházíme z předpokladů pružných nominálních mezd a cen, nedokovaných informací na straně firem i zaměstnanců a racionálních očekávání. Opět uvažujeme uzavřenou ekonomiku. Krátkodobá křivka agregátní nabídky je v Lucasově pojetí, při neočekávaných změnách cenové hladiny rostoucí. Rostoucí tvar je vysvětlován chybnou interpretací neočekávaných cenových změn firmami i zaměstnanci. Křivka agregátní poptávky je potom odvozena z kvantitativní teorie peněz a je klesající.

Předpokládejme, že v zemi došlo k fiskální expanzi financovanou peněžní emisí a tyto kroky nebyly vládou předem ohlášeny. Fiskální expanze byla neočekávaná. Agregátní poptávka vzroste a křivka AD se v grafu posune doprava. Neočekávaný růst vládních nákupů vyvolá na trhu statků převis agregátní poptávky nad nabídkou a růst cen. Firmy růst cen interpretují jako růst relativních cen jejich produkce a jsou ochotny vyrábět více. Při vyšších cenách reálné

mzdy poklesly. Firmy jsou proto ochotny najímat více práce a vyrábět více. Nezaměstnanost je ovšem na své přirozené míře. Proto firmy mírně zvýší nominální mzdu (reálná mzda je stále nižší než před růstem cenové hladiny). Zaměstnanci růst nominálních mezd chybně interpretují jako růst mezd reálných (očekávají cenovou hladinu P_0) a nabídnou více práce. Výstup ekonomiky tedy krátkodobě roste na úroveň Y_1 . V dlouhém období zaměstnanci i firmy rozpoznají svůj omyl, přizpůsobí očekávání a výstup bude opět na úrovni potenciálního produktu.

Pokud by fiskální expanze a její financování peněžní emisí byly předem ohlášeny, výstup ekonomiky by zůstal i v krátkém období nezměněn. Ekonomické subjekty by totiž okamžitě přizpůsobily očekávání (začaly by očekávat vyšší cenovou hladinu).

Předpokládejme nyní, že vládní deficit, vyvolaný fiskální expanzí, je financován půjčkou od domácích subjektů ekonomiky (vláda emituje vládní dluhopisy, které prodá domácím). **Růst vládních výdajů je v tomto případě doprovázen úplným efektem vytěsnění výdajů soukromých.** (Křivka AD se neposouvá).